

ههلبژاردنن نهینی

عثمان یونس ایتوتی

(ئەندامی جفا تا پاریزگه ها دهوکی)

ههلبژاردن پرانسییه که ژ پرانسیین دیموکراسیی و دئیته نیاسین کو ریکه کا دیموکراسیه بو ههلبژاردنا نوینه رین ملله تی، و ئەو وهلاتی دچنه د نافدا یین مافی دهنگدانن ههیین، ل دویف ریکین جودا جودا ل دائیره یان، ئان د لیستاندا، و دی وان بهربژیران ژیگرن یین وان باوهری پی هه بیت، و دهنگدان ل دویف دهستووری و ل دهمه کی دهستنیشانگری دئیته کرن. دهمی ئەم بهحسی پشکداریا جه ماوهری دکهین د ههلبژاردنا دهسته لاتیدا، چ گومان تیدا کو د بهریدا ب ئەگه ری کیمیا هه ژمارا ئاکنجیان پشکداریا ئیکسه ریا جه ماوهری د ههلبژاردنا دهسته لاتیدا هه تا ئاسته کی یا ب ساناهی بوو، لی بهروفازی فی چندی ب ئەگه را زور بوونا هه ژمارا ئاکنجیا مرو فان ل سه ر عه ردی پشکداریا ئیکسه ر بو ههلبژاردنا دهسته لاتن ژ لای خه لکیفه یا ب زه حمه ت بوو، ئەفی چندی کارلیکرن کر کو په نای ببه پشکداریا نه ئیکسه ر کو ئەفه زی ب دو په یان ئان زیده تر دئیته کرن کو دهنگده ر بهس دی نوینه ران د پیش خو فیه ههلبژیرن، ئەو نوینه ر ژ نوی دی دهسته لاتن ههلبژیرن بو هندی دا بریقه ببه ت، ئانکو ههلبژاردن مه رجه کی سه ره کییه بو جیگربوونا دیموکراسیی. لی ئەگه ر د جهه کیدا ههلبژاردن نه بیت ئانکو د وی جهیدا دیموکراسیی نینه. دیسا هه می ههلبژاردن ژی ئەوی چندی ناگه هینیت کو دیموکراسیی یا بهرقه راره، هه ر ژبه ر هندی پیدقییه د فی پرانسییدا سی مه رج تیدا هه بن هه تا ههلبژاردنه کا دیموکراسیانه بیته ئەنجامدان، ژوانان:

ا- ههلبژاردنن گشتی.

ب- ههلبژاردنن ئازاد و رهوا.

ج- ههلبژاردنن نهینی.

۱- ھەلبژاردنېن گشتى: دەمى بەھسى ھەلبژاردنېن گشتى دئىتەكەرن بۇ ۋى رامانى دئىتە گوتن كو
جەماوەر ب گشتى ئەۋىن عەمرى ياساى بۇ ھەلبژاردنا ھەى پشكدارىى د ھەلبژاردنادا بكەت، ئەفە ژبەر چ
ھاتىيە گوتن؟

ئەفە ژ پىخەمەت ھندى ھاتىيە گوتن ھەتا ياساى ھەلبژاردنا كەسەكى بى بەھر نەكەت ژ ھەلبژاردنا،
ب رامانەكا دى كو مللەت دقېرىدا ھەمى تەخ و توپژ و رەگەزەكى مللەتییە نە ۋەكى پشكەكا مللەتى ب
مللەتى دانیت. چونكو د بەرىدا و ھەتا فېگافى ژى د ھندەك جھاندا ياساى ھەلبژاردنا ھەيە، لى پشكەكا
مللەتى زربار دكەن د پشكدارىيا ھەلبژاردنا و مافى ھەلبژاردنى.

بۇ نمونە د كوئىتېدا ھەتا ئەفى دووماھىي بۇ ژنى نەبوو پشكدارىى دھەلبژاردنادا بكەت، د ئەفرىقا
باشورى ژى ھەتا دووماھىكا ھەشتىيان رەش پىستەكان بۇ وان نەبوو پشكدارىى د ھەلبژاردنادا بكەن، ئانكو
ئەگەر ياساى ھەلبژاردنا تەخەك ئان رەگەزەك ئان گرۆپەك زربار كر كو د ھەلبژاردنان پشكدارىى بكەن،
ئان سىنوورەك بۇ دانا ئەۋا ئەف ھەلبژاردنە نابىتە ب ھەلبژاردنەكا دىموكراسىي. ب فى رېكى ئىك ژ
ستووينىن سەرەكى يىن دىموكراسىي كو ھەلبژاردن و ھەبوونا دەرۋەتا يەكسانىيىيە بۇ تاكەكان بى رامان
دكەت و ھەر ئەفەژى بۇ خۇ سىستەمەكە دكەتە سىستەمىكى نە دىموكراسى.

ب- ھەلبژاردنېن ئازاد و رەۋا.

ھەر د بابەتى ھەلبژاردنى دەمى دىبىژن ھەلبژاردنېن ئازاد ئەفەژى ب فى رېكى كو تاكەكان ئازادانە
ۋە بى چ فشارەكى سىياسى ئىدارى و كومەلايەتى دچن بۇ دەنگدانى، ئانكو چ زنجىر و قەيد و مەرج ل سەر
ھەر ھاۋولاتىيەكى نا ئىتە دانان بۇ پشكدارىكرنى ئان نەپشكدارىكرنى، بۇ نمونە ھندەك دەۋلەتان ۋەكى
توركيا مەرجىين ھەين، ئەگەر ھاۋولاتىيەك نەچىتە دەنگدتنى دئىتە سزادان ب ھندەك پاران، ئەفەژى
دىبىتە ئەگەر كو ھەژمارەكا زۆر ژ خەلكى بچن بۇ دەنگدانى ھەتا نەئىنە سزادان.

هندەك وەلاتان گەفین سیاسی دكەن ئەفەژى دبنە ئەگەر كو تاكهكان نه چار بكهت بچن دەنگى بدن.
رەنگە ئەف گەفین سیاسی نه هاتبنه نقيسين لى بوويه نه ريتەك ژ لايى ئەوان دەستەلاتان يين دفا
جفاكيدا.

چ گومان تيدا نينه ئەف مەرجه بو هندیيه كو دەستەلاتدار مللهتى نه چار نه كهت كو بچن دەنگ
بدن و دق حله تيدا دەر دكه فیت كو ئەو سيسته می هەى چەند متمانه یی جەماوەرى مایه. ئان ئەف
دەستەلاتا دئیتە هەلبژاردن ریزهیا چەندی جەماوەرى باوەرى پى هەیه.

ج- هەلبژارتنن نهینی.

هەروەسا دەمی دئیتە گوتن هەلبژاردنن نهینی ئەفە ب وى رامانا دئیت كو پرؤسا دەنگدانى نهینی
بیت ئانكو كهس نزانیت كا كى دەنگى خو داییه كى، ئەفەژى ژ پێخه مهت پاراستنا دەنگدەران و دەنگدانه كا
نازادنه یه، رەنگە دەستەلات ئانكو كهسانهك هەبن د دەمی پرؤسا دەنگدانیدا (ئەگەر ب ئاشكەرایى بیت)
پەنا بو فشارا ببەن بو سەر كهسانین دى هەتا دەنگى خو بو وان بدن، لى ئەگەر دەنگى خو بو وان نەدا
بقى ريكى پشتی دەنگدانى گەفان لیدكەن، دەنگدانا ئاشكەرا د بەریدا گەله هاتیه كارئینان و لایه نین
نیگەتيف گەله پترن ژ لایه نین پوزەتيف، ئەف چەندی كارلیكرنه كا مەزن كر ل سەر دەوله تین جیهانی بو
پهیره وكرنا سيسته می نهینی بو هەلبژاردن. نەبوونا ئيك ژ فان مەرچین مەگوتین بو هەلبژاردن،
سيسته می هەلبژاردن ژ نافەرؤكا ديموكراسیى بهتال دكهت، بهر و فاژى قى چەندی هەر دەمی هەلبژاردن
هاتنه ئەنجامدان و ئەف سى مەرچین مەگوتین تيدا نەبوون، فيجا ئەم دشین بيژین ئيك ژ مەرچ و
بنه مایین سيسته می ديموكراسیى نه هاتیه بجهئینان.

تیبینی: ئەف بابەته د رۆژناما ئقرو هاتیه به لافەكرن